

Socijalna struktura učenika dubrovačke Pomorske škole uoči prvog svjetskog rata

IVO PERIĆ

Suvremena povijesna znanost sve se više orijentira prema izučavanju društvenih struktura u prošlosti, poticana težnjom da dade što potpuniju sliku minulih prilika. I u izučavanju povijesti školstva, pa i u izučavanju povijesti pojedine škole, ta je metodološka orijentacija najsigurniji put kojim se jedino može doći do šireg uvida u prošlo stanje. Svako razdoblje u prošlosti neke škole nudi niz važnih tema za strukturalno izučavanje. Tako npr. povjesničara, kao istraživača nekadašnje stvarnosti, kad se bavi poviješću jedne škole, moraju zanimati: kakva je bila programatska struktura te škole, kakva je bila socijalna struktura učenika te škole, kakva je bila struktura đачkog uspjeha itd. Predmet je ovog napisa: *socijalna struktura učenika dubrovačke Pomorske škole uoči prvog svjetskog rata*.

Uzet je, dakle, u razmatranje samo jedan kraći period iz duge prošlosti Pomorske škole u Dubrovniku. Ta je škola, da podsjetimo, započela radom 16. ožujka 1852. godine.¹ Do 1879. trajala je dvije, a otada tri godine, da bi 1897. dobila novo ustrojstvo: sa dva pripravna, općeobrazovna i tri stručna, nautička razreda.² S tim petogodišnjim pripravnčko-stručnim ustrojstvom Pomorska škola u Dubrovniku je ušla i u 20. stoljeće.³ U njoj nije bilo novih organizacijskih promjena sve do sloma Habsburške Monarhije. U I. pripravni razred primani su učenici koji su imali (ili koji su u dotičnoj kalendarskoj godini navršavali) 12 godina života i koji su položili »prijamni ispit u čitanju, pisanju i računanju i to u opsegu koliko se zahtijeva u petom razredu šestorazredne pučke škole.«⁴ Prema 3. članu »Privremenog ustrojbenog statuta za nautičke škole«, u I. stručni razred primani su učenici koji su imali (ili su u dotičnoj kalendarskoj godini navršavali) 14 godina života.⁵ Znači: da su učenici, koji su s uspjehom prelazili iz razreda u razred, završavali pomorsku školu sa 17 godina života.

Još od vremena reorganizacije pomorskih škola iz 1879, u pomorskim školama se sve intenzivnije osposobljavalo učenike za rad na parobrodima. Jedrenjaci su sve više nestajali, pogotovo iz duge plovidbe. Bilo je to veoma vidljivo i u pomorskom Dubrovniku. Dubrovački su jedrenjaci definitivno istisnuti iz duge plovidbe tokom desetog decenija 19. stoljeća. Preorijentacija na parobrodarstvo, započeta 1880, tekla je i sporo i mukotrpno zbog nedostatnosti domaćeg kapitala i odsustva državne pomoći. Nova reorganizacija pomorskih škola iz 1897. još je više težila osuvremenjivanju pomorsko-stručnog obrazovanja, vezanog za potrebe rada na parobrodima, čiji je broj bio sve veći i veći, i za plovidbene zadatke koji

više nisu bili ničim ograničavani, jer su parobrodi mnogo lakše, brže i sigurnije prelazili sva mora i oceane bez obzira na vremenske pogodnosti i vremenske nepogode. Rastao je i broj dubrovačkih parobroda. Već potkraj 19. i početkom 20. stoljeća u Dubrovniku su djelovala tri parobrodarska društva: »Dubrovačka parobrodarska plovidba«, »Naprijed« i »Unione«. Uklapanje u nove pomorsko-privredne tokove značilo je za Dubrovnik ne samo nastavljanje slavni tradicija, nego i životno-radnu neminovnost, jer, kao i stoljećima ranije, more je nudilo ljudima ovog grada svoje plovidbene puteve i potrebna dobra koja su oni svojom pomorskom poslovnošću mogli steći.

U zgradi na Brsaljama, u kojoj je od 1881. djelovala dubrovačka Pomorska škola, obrazovali su se mladi pomorci, budući zapovjednici parobrodâ. Pomorski život, za koji su se pripremali, nije bio lak. Dapače, bio je vrlo težak, pun iskušenja i stravičnih opasnosti. Stoga za mnoge mladiće nije bila privlačna ni pomorska škola. Jer, opredijeliti se za pohađanje te škole, značilo je opredijeliti se za tegobni život pomorca. Ali, uza sve teškoće pomoračkog života i rada, uvijek je bilo mladih ljudi koje su privlačili brodovi i zvanja vezana za rad na brodovima. U toj privlačnosti, dakako, manje je igrala ulogu romantika, a više tradicija i životna potreba da se radi i zaradom podmiruju osobne i obiteljske potrebe.

Pitanje: kakva je bila socijalna struktura učenika dubrovačke pomorske škole? — veoma je zanimljivo. Podaci, s kojima raspoložemo, nisu potpuni. Prema tome, ni odgovor koji ćemo moći dati neće biti potpun. Te podatke crpimo iz tiskanih godišnjih izvještaja dubrovačke Pomorske škole. Podaci su brožčani, a ne opisni, pa i to sužava njihovu informativnost, a odnose se na iskaz zanimanjâ učenikovih očeva. Za đake, koji su bili bez očeva, ti se podaci ponekad i ne donose, što znači da u takvim slučajevima ostaje nevidljivo i socijalno porijeklo tih đaka. Uza sve te manjkavosti postojećih podataka, njihova prezentacija će ipak dati mogući odgovor na postavljeno pitanje.

U školskoj 1903/04. godini bilo je u dubrovačkoj Pomorskoj školi 45 đaka, od toga 13 u I. i 9 u II. pripravnom razredu, te 8 u I, 7 u II. i 8 u III. stručnom razredu.⁶ — 11 učenika nije imalo oca. — Očevi ostalih učenika bili su:⁷

trgovci — 8
činovnici — 7
posjednici — 7
pomorski kapetani — 5
radnici — 3

obrtnici — 2
 mornari — 1
 poslužnici — 1

U školskoj 1908/09. godini bila su 72 učenika (27 u I. i 7 u II. pripravnim razredima, te 15 u I, 16 u II. i 7 u III. stručnom razredu). Očevi tih učenika bili su:⁸

činovnici — 21
 pomorci — 13
 trgovci — 11
 obrtnici — 9
 posjednici — 7
 radnici — 6
 poslužnici — 3
 odvjetnik — 1
 kapelnik — 1

U školskoj 1913/14. godini bio je ukupno 121 učenik, od toga 32 u I. i 33 u II. pripravnim razredima, te 19 u I, 23 u II. i 24 u III. stručnom razredu. Očevi tih učenika bili su:⁹

činovnici — 29
 pomorci — 16
 trgovci — 15
 obrtnici — 12
 radnici — 12
 posjednici — 11
 težaci — 9
 poslužnici — 4

Iz prednjih podataka vidljivo je da je broj učenika dubrovačke Pomorske škole u godinama uoči I svjetskog rata bio u porastu: 1903/04. — 45, 1908/09. — 72, 1913/14. — 121. Taj porast najuže je povezan i s rastom dubrovačke trgovačke mornarice. Krajem 1910. godine npr. ta je mornarica — u okviru brodarskih društava »Dubrovačka parobrodarska plovidba«, »Račić i dr.«, »Unione«, »Naprijed« i »Obalna paroplovidba«, te u okviru poslovne samostalnosti pojedinih parobroda — imala 39 plovnih jedinica sa ukupno 118 451 tonosivosti i 725 članova brodskih posada.¹⁰ Uspješno poslovanje dubrovačkih i ostalih dalmatinskih parobroda, kao i veća mogućnost zapošljavanja na njima, učinili su i Pomorsku školu u Dubrovniku više privlačnom. Upada u oči i činjenica da je znatan broj učenika dubrovačke Pomorske škole bio bez očeva: 1903/04. — 11, 1908/09. — 15 i 1913/14. — 13. Onodobna smrtnost mlađih ljudi bila je česta pojava. Uzroci smrtnosti obično su bile razne bolesti, među kojima je, prema tadašnjim zdravstvenim statističkim iskazima u Dalmaciji, tuberkuloza zauzimala jedno od prvih mjesta.

Usporedna slika socijalnog porijekla učenika dubrovačke Pomorske škole iz vremena uoči I svjetskog rata — gledana kroz zanimanja ili druge staleške pripadnosti njihovih očeva — izgleda ovako:

1908/09 : 1913/14:

činovnici	21	29
pomorci	13	16
trgovci	11	15

obrtnici	9	12
radnici	6	12
posjednici	7	11
težaci	—	9
poslužnici	3	4
odvjetnici	1	—
kapelnici	1	—

Očito, najviše je učeničkih očeva bilo — činovnikâ. Onodobni činovnici — zaposleni u općinskoj upravi, pošti, carinarnici, bankovnim ustanovama, te kod privredno-udruženih i privatnih poslodavaca — bili su uglavnom ljudi sa svršenom građanskom školom. Njihovi mjesečni prihodi bili su jedva dostatni za podmirenje obiteljskih egzistencijalnih potreba. Znatno je broj i očeva — pomoraca. Među njima je bilo i zapovjednika brodova i brodskih časnika, ali i ljudi ostalih brodskih zanimanja. Također je i znatan broj trgovaca. Bili su to pretežno nosioci sitnih trgovinskih poslova u privatno-privrednom životu ondašnjeg Dubrovnika. Karakteristična je zastupljenost i očeva — obrtnikâ, radnikâ, težakâ, poslužnikâ. Sve to navodi na zaključak da su učenici dubrovačke Pomorske škole uoči I svjetskog rata potjecali uglavnom iz obitelji koje su živjele od svoga rada. U mnogim od tih obitelji živjelo se više siromaški, nego dobro. Kako je popriličan broj učenika bio bez oca, egzistencijalni problemi tih učenika bili su pretežno mnogo teži. Poznato je da je dubrovačka Pomorska škola odgojila i obrazovala izvrsne pomorce u svakoj etapi svoga djelovanja. Njihova socijalna struktura — gledana kroz obitelji iz kojih su potekli — mnogo je doprinijela njihovoj vrsnoći. Jer, oni su i u svojim obiteljskim sredinama naučili cijeniti rad, red, požrtvovanje i odgovornost. A to su stvaralačke odlike, koje su se stvaralački ispoljavale i u njihovom pomoračkom poslu.

BILJEŠKE:

¹ Spomen-knjiga o pedesetoj godišnjici opstanka c. k. Nautičke škole u Dubrovniku, Spljet 1903, 17.

² Osamnaesti program c. k. Nautičke škole u Dubrovniku za šk. god. 1898/99, Dubrovnik 1899, 3.

³ U onodobnoj Dalmaciji pod austrijskom vlašću djelovale su samo dvije potpuno jednako organizirane pomorske škole: u Dubrovniku i u Kotoru. Ranije su takve škole postojale i u Splitu i u Herceg-Novom, ali su one prestale radom još u osmom deceniju 19. stoljeća. — Ivo Perić, *Stanje i razvoj srednjoškolskog obrazovanja u Dalmaciji krajem 19. i početkom 20. stoljeća*, Radovi Centra JAZU u Zadru, sv. XXII—XXIII, Zadar 1976, 396.

⁴ Izvještaj c. k. Nautičke škole u Dubrovniku za šk. god. 1903/04, Dubrovnik 1904, 40.

⁵ V. bilj. 2, isto, 4.

⁶ Ti i svi daljnji podaci o broju učenika odnose se na stanje krajem dotične školske godine.

⁷ Izvještaj ... (4), 38—40.

⁸ Izvještaj c. k. Nautičke škole u Dubrovniku za šk. god. 1908/09, Dubrovnik 1909, 44 i 47.

⁹ Izvještaj c. k. Nautičke škole u Dubrovniku za šk. god. 1913/14, Dubrovnik 1914, 58 i 62.

¹⁰ *Dubrovački koledar za godinu 1911*, Dubrovnik 1910, 52 i 53.